

Suveræne kafkasyner pr. distance

Franz Kafkas *Processen*, Republique

Af Me Lund

”Kafkas univers er enormt billedskabende. Hans historier er meget snørklede, men det fascinerende er heller ikke historierne, men deres stemning,” sagde Martin Tulinus i 1999, da han som debuterende dramatiker stod bag den reumertvindende forestilling *K* på Kaleidoskop - en forestilling, han osse lavede scenografi til og instruerede sammen med sin daværende makker, Mikkel Harder Munck-Hansen. Fascinationen af stemningen er dog vokset til osse at omfatte historien. Her 13-14 år senere har det ført ham videre til Kafkas *Processen*. Denne gang har han imidlertid lagt ansvaret for dramatiseringen af forlægget over på Astrid Øye, mens han selv har taget sig af iscenesættelse og scenografi. Og det er der kommet en stram, næsten trimmet forestilling ud af, en stærk billedsuite, der i et væg- og lugeunivers i gråtoner med blodrøde lysnedslag hæfter sig ved den menneskelige afmagt og helt grundlæggende ensomhed i et bureaukratisk retssystem, der er løbet løbsk.

Dramatikeren Astrid Øye har truffet en række valg og fravalg, som naturligt nok dels reducerer Kafkas oprindelige personer og scener, dels flytter den indre dialog, der er romanens motor, ud på scenegulvet. Det er et hundesvært arbejde, som faktisk sjældent lykkes, fordi romanernes udstrakte episke forløb har det med at blive uorganiske, urytmiske og så fortættede, at de dramatiske situationer ikke kan ånde på scenen - eksemplerne er talrige, ikke mindst på børnescenerne, hvor bl.a. Astrid Lindgren-klassikerne eller Lene Kaaberbøl-bestsellerne bliver sat under tryk og komprimeret til to timers hæsblesende rekordforsøg på at nå det hele på ingen tid. Scenisk kvalitetstid er vel den pæne måde at beskrive det på.

Dramaet fungerer på sine egne betingelser

I tilfældet *Processen* lykkes den første del blændende, altså at fortælle den ydre historie i sceniske sekvenser, der lever og folder sig ud uden at forudsætte - eller parasittere på - kendskab til det oprindelige forlæg. Dramaet fungerer på sine egne betingelser. At personerne uden om Josef K. i dette format mangler psykologisk dybde og i øvrigt alle sammen spilles af de samme fire skuespillere, bidrager kun positivt til mareridtsfølelsen og til indlevelse i hovedpersonens oplevelse af at være tilskuer til noget på én gang velkendt og grundlæggende fremmed.

Den anden del, altså bearbejdelsen af Kafkas tredjepersonsbeskrivelse af Josef K.’s afmagt til scenisk manifest sandhed ligger det tungere med. Eller sagt på en anden måde: hvordan skaber en dramatiker plads til, at instruktør og skuespillere kan overføre det nagende ubehag ved systemets konstante overvågning og åbenbart naturlige angiveri, som siver fra siderne i Kafkas roman, til scenen, hvor forfatterens køligt registrerende kommentarer er skåret fra? I dette fortællelag ligger næsten den allermest uhyggelige dimension i romanen, fordi det indeholder en defaitistisk accept af systemets knusende overmagt - en accept, der romanen igennem ægger læseren til modstand.

Astrid Øye har fravalgt en egentlig forfatterstemme og overladt det til Martin Tulinus at formidle den. Men hans æstetisk overbevisende greb og stramme personinstruktion bidrager desværre til at skabe distance til hovedpersonen, Josef K., i stedet for det modsatte:

I et oceanisk lydhav, der pludselig skratter

Jens Jacob Tychen som Josef K., Foto: Per Morten Abrahamsen

som en radio og ”stiller ind” på tilfældet Josef K., vågner Jacob Tychsens K. op i en seng på gulvet i en åben scenografi med en væg i baggrunden. Han er under anklage, en mand og en kvinde forhører ham og noterer alt ned i en lille rød bog, og snart hvirvles han ind i processen, væggen afslører naboer og retssystemer, op af gulvet dukker pludselig maskinskrivende kontorphonale, chefer og onkler, dommere og medløbere synes i uhyggelig grad bekendt med regler og forordninger, som K. snublende forsøger at indhente viden om. Og indimellem spritter han sine hænder af, bevidst om retfærdighedens renhed, men rammes igen og igen af det røde lys. Grønt lys: gå. Rødt lys: stop. Han kommer aldrig til at forstå færdselsreglerne i denne rastløst korrumpereede retsstat og ender trods sin sunde fornuft med at blive dolket i ryggen. Af systemet og dets hjernevaskede medløbere. Eller af livet selv. Det kommer ud på ét.

Martin Tulinius binder denne suite af billeder

sammen med et næsten besjælet lyddesign, som ikke bare i slutbilledet, men flere gange undervejs ”sidder fast” i en rille. Han insisterer på retfærdighedens afbrudte fremdrift, på det repetitive benspænd, på forhalingen og forvrængningen, som en naturlig del af systemets logik, og han forelægger scene for scene bevis for civilisationens retsbevidsthed som ét stort kæmpebedrag. Kafka døde i 1924, romanen udkom året efter, men dens anklager er stadig dybt relevante i en verden, der med krige og ineffektive, vildtvoksende bureaukratier ikke giver mening, og hvor livet på det eksistielle plan fortsætter som et forhindringsløb mellem udtalte anklager og diffus skam.

Derfor burde Processen osse være vildt provokerende. Uafviselig. Rystende. Men det er den ikke. Og når det ikke lykkes for Martin Tulinius, er det, fordi forestillingen suverænt afvikler billederne, ligesom skuespillerne - og ikke mindst Jens Jacob Tychsens Josef K. - flot, men distancerende holder karaktererne frem

som todimensionale skæbner. Den rodløshed og fremmedgjorthed, den næsten allergiske følsomhed og desperation over livets manglende mening, der emmede fra hovedpersonen Jesper Dræby i K på Kaleidoskop, er i Processen afløst af marionetlignende figurer, der alene handler på ordre ovenfra. Fra start til slut befinder Josef K. sig således på ydersiden af sit liv uden kontakt til dets kerne. Han nærmer sig aldrig en smertelig erkendelse af sit eksistentielle nederlag. Han er et nummer i rækken, en anonym skæbne i systemets røde bog.

Det er et kunstnerisk valg. Det kan forsvares. Og det er kørt igennem uden at ryste på hånden. Men det betyder, at Processen bliver en flot teknisk opvisning og en glimrende gendigtning af en snørklet historie, snarere end en rystende oplevelse. Den kafkaske stemning, som oprindelig ansporede Martin Tulinius, er gået tabt i forestillingens dobbelte distance til systemet og dets ofre. Og dermed til sig selv.

Franz Kafkas *Processen*, République

Tekst: Astrid Øye

Isenesættelse, scenografi og visuelt koncept:

Martin Tulinius

Me Lund

Forfatter, mag.art. i teatervidenskab og tidligere teaterredaktør på Berlingske Tidende.
